

Ks. Krzysztof KONECKI*

PRACE REDAKCYJNE NAD REFORMĄ OKRESU WIELKIEGO POSTU

Treść: Wstęp; 1. Struktura i czas trwania okresu przygotowania paschalnego; 2. Charakter chrzcielny i pokutny Wielkiego Postu, 2.1. Paschalny charakter chrztu, 2.2. Pokuta jako wyraz życia mocą sakramentu chrztu; **Summary:** Editorial works on the reform of the Season of Lent.

Słowa kluczowe: wielki post, Pascha, chrzest, pokuta.

Key words: Lent, Easter, baptism, penance.

Wstęp

Jednym z istotnych elementów, *segmentów*, soborowej odnowy liturgii, rozłożonej na lata, była reforma roku liturgicznego i kalendarza rzymskiego, która dokonała się zgodnie z założeniami soborowej Konstytucji o liturgii świętej¹. Soborowa reforma Kalendarza oraz roku liturgicznego była tak samo niezbędna i potrzebna jak reforma całej liturgii. Została ona przygotowana i przeprowadzona przez międzynarodowy zespół wybitnych specjalistów, w oparciu o dotychczasowy *Kalendarz rzymski*, którego katalog Świętych stanowił podstawowe źródło i główną podstawę

* Autor należy do prezbiterium Kościoła wrocławskiego. Jest prof. dr hab., kierownikiem Katedry Teologii Praktycznej na Wydziale Teologicznym UMK w Toruniu, założycielem i redaktorem naukowym wydziałowego czasopisma *Teologia i Człowiek*. Od 32 lat wykłada teologię liturgii w Wyższym Seminarium Duchownym we Wrocławku i pełni funkcję ceremoniarza biskupiego we wrocławskiej bazylice katedralnej.

¹ Zob. KL 102-111.

dla prac². Naukowcy zajmujący się reformą tej pierwszej i najistotniejszej części roku liturgicznego i kalendarza opierali się głównie na założeniach i normach Vaticanum II, który postanowił: *Rok liturgiczny należy w ten sposób zreformować, aby - stosownie do współczesnych warunków zachowując lub odnawiając tradycyjne zwyczaje i praktyki związane z okresami liturgicznymi - utrzymać pierwotny charakter tych okresów celem należytego zasilania pobożności wiernych przez celebrowanie misteriów chrześcijańskiego odkupienia, a zwłaszcza misterium paschalnego* (zob. KL 39 i 40). Ponadto postanowił, że szerzej należy uwzględnić elementy chrzcielne, właściwe liturgii Wielkiego Postu; dla pożytku wiernych należy odnowić niektóre elementy z dawnej tradycji, zwłaszcza elementy pokutne (KL 109).

Okresy roku kościelnego «Proprium de tempore» powinny mieć należne im pierwszeństwo przed uroczystościami Świętych, aby należycie obchodzone cykl misteriów zbawienia (KL 108). Pascha, czyli celebrowanie Odkupienia przez mękę, śmierć i zmartwychwstanie Pana, winna stanowić ich serce, ponieważ jest centrum i szczytem całej liturgii (KL 106)³.

W niniejszym opracowaniu ukażemy szczegółowe kwestie redakcyjne, związane z reformą okresu Wielkiego Postu. Jest on czasem przygotowania do Paschy Chrystusa. Zaprezentujemy istotne zmiany, jakie zaszły w strukturze, terminologii i charakterze tego okresu⁴.

1. Struktura i czas trwania okresu przygotowania paschalnego

Okres Wielkiego Postu jest jedynym okresem liturgicznym, którym zajmuje się Konstytucja o świętej liturgii. To uprzywilejowane miejsce znajduje swoje uzasadnienie w znaczeniu Wielkanocy, do której przygotowuje okres Wielkiego Postu. Świadczy też o jego znaczeniu i wpływie, jaki on

² J. Miazek, *Kult Świętych w odnowionej liturgii*, CT 51(1981) 1, s. 90.

³ Schemata, nr 246: Circa annum liturgicum recognoscendum Concilium Vaticanum II statuit: „Annus liturgicus ita recognoscatur ut, servatis aut restitutis sacrorum temporum traditis consuetudinibus et disciplinis iuxta nostrae aetatis condiciones, ipsorum indoles nativa retineatur ad fidelium pietatem debite alendam in celebrationis mysteriis Redemptionis christinae, maxime vero mysterio paschali. Accommodationes autem, secundum locorum condiciones, si quae forte necessariae sint, fiant ad normam art. 39 et 40 (Const. art. 107). Insuper decrevit ut „elementa baptismalia” liturgiae quadragesimalis propria abundantius adhibeantur; quaedam vero ex anteriore traditione pro oportunitate, restituantur; idem dicatur de elementis paenitentialibus (art. 109); „proprium de tempore aptum suum locum obtineat super festa Sanctorum, ut integer mysteriorum salutis cyclus debito modo recolatur”, art. 108.

⁴ Zob. K. Konecki, *Rok liturgiczny i Kalendarz w reformie Soboru Watykańskiego II*, Toruń 2010.

może mieć na pobożność i życie duchowe wiernych.

Konstytucja soborowa zawierała wyraźną sugestię, żeby odnowa Wielkiego Postu stanowiła pomoc do odpowiedniego przygotowania wiernych do należytego przeżycia świąt paschalnych. Święto Paschy jest największą uroczystością roku liturgicznego. W niej Kościół celebryje misterium śmierci i zmartwychwstania Chrystusa. Są to czyny zbawcze. One są centralnym wydarzeniem w całej historii zbawienia.

Za reformę roku liturgicznego i kalendarza był odpowiedzialny Zespół 1⁵. On analizował cel tego okresu liturgicznego, jego strukturę oraz czas trwania. Pierwsze i fundamentalne ustalenia tegoż Zespołu w powyższych kwestiach zostały zatwierdzone podczas V sesji plenarnej *Consilium*, 27 kwietnia 1965 r. Ojcowie soborowi, po zapoznaniu się także z ustaleniami Grup Studyjnych 1 i 17, podjęli zgodną decyzję, że okres czterdziestodniowego Postu, powinien nawiązywać do biblijnej i starochrześcijańskiej tradycji, i powinien trwać 40 dni. Chodziło przede wszystkim o głęboką typologię tej liczby, mianowicie: Pan Jezus pościł 40 dni i 40 nocy na pustyni, Mojżesz przebywał 40 dni i 40 nocy na górze Synaj, także Eliasz wędrował 40 dni i 40 nocy na górę Horeb⁶. Czterdzieści dni widziane więc w świetle symboliki biblijnej, nadaje temu okresowi wartość zbawczo-odkupieńczą, której wyrazem jest nazwa *sacramentum*⁷.

Pewne problemy redakcyjne stwarzał dotychczasowy okres siedemdziesiątnicy, tzw. okres przedpościa, który został wprowadzony do kalendarza w VII wieku. On wskazywał na pokutny charakter okresu wielkopostnego, kosztem zaniedbania jego charakteru paschalnego, chociaż sam nie posiadał własnego charakteru i własnej specyfiki. Teksty brewiarzowe tego okresu pochodziły w zdecydowanej części z tekstów wspólnych w ciągu roku. Natomiast antycypacja przez okres siedemdziesiątnicy niektórych elementów pokutnych, charakterystycznych dla Wielkiego Postu, od strony pastoralnej stwarzała pewne trudności⁸.

⁵ Komisja ta składała się z następujących naukowców: A. Dirks – sekretarz, R. van Doren, J. Wagner, A-G. Martimort, P. Jounel – od 1967 r. relator zespołu, A. Amore, H. Schmidt – konsultorzy.

⁶ Schemata nr 75, s. 3; „Fere omnes consultores coetus I (duobus vel tribus contradicentibus) et omnes consultores coetus XVII (De ritibus peculiaribus in anno liturgico) optant ut Quadragesima initium capiat a dominica I Quadragesimae. Et quidem non propter vanum archeologismum, sed propter typologiam quadraginta dierum: Iesus ieiunavit 40 diebus et noctibus in deserto, Moyses fuit 40 diebus et noctibus in monte Sinai, Elias ambulavit 40 diebus et noctibus usque ad montem Horeb (lectiones hebdomadae prima Quadragesimae)”.

⁷ A. Bergamini, *Chrystus świętem Kościoła*, Kraków 2003, s.196.

⁸ Schemata nr 260, s. 4; „Quanto al cosiddetto T e m p u s S e p t u a g e s i m a e è noto che esso non ha nulla di specificamente proprio. Basti ricordare come nell'Ufficio divino

Konsultorzy proponowali, aby trzytygodniowe przedpoście zamienić na okres zwykły. Trzy niedziele poprzedzające Wieki Post, więc siedemdziesiąticy, sześćdziesiąticy i pięćdziesiąticy, winny przyjąć nazwę niedziel *w ciągu roku*, na podobieństwo niedziel po Objawieniu Pańskim, z możliwością wykorzystania dotychczasowych tekstów eucharystycznych. W związku z tym proponowano używanie w te dni szat liturgicznych koloru zielonego oraz stosowanie śpiewu Gloria i Alleluja, które w liturgii są elementami radości. Tym samym zarzucono inny projekt, który proponował, aby te trzy niedziele, zachowały pierwotny charakter pokutny i były traktowane jako wprowadzenie i przygotowanie do czterdziestodniowego postu⁹.

Takie stanowisko Grupy studyjnej 1. odbiegało od ustaleń zawartych w *Memoria sulla riforma liturgica*, gdzie niedziele przedpościa uważano za *element*, z którego nie można zrezygnować, i które powinny zachować stopień ważności taki, jak niedziele Wielkiego Postu¹⁰. Te propozycje były odmienne od stanowiska Zespołu 17. Ten Zespół proponował, aby te niedziele były czasem przygotowania do Wielkiego Postu, ale bez charakteru pokutnego. Podobne stanowisko reprezentował Botte w odniesieniu do niedziel po świecie Epifanii. On sceptycznie odnosił się do charakteru epifanijnego dotychczasowych niedziel po Objawieniu Pańskim. W jego opinii są one niedzielami takimi samymi, jak te po Zesłaniu Ducha Świętego¹¹. Mają więc charakter niedziel *per annum*. Takie rozumienie preferował w swojej pracy Zespół 1.

W celu zachowania i wyakcentowania jedności Wielkiego Postu, także tej zewnętrznej¹², została zniesiona nazwa okres Męki Pańskiej, który wraz z czterdziestnicą współtworzył ten okres¹³. W konsekwencji dotychcześnie-

le parti innodiche ed altre sono prese dal comune p e r a n n u m. Inoltre l'esperienza pastorale mostra che riesce molto difficile pralarne al popolo s e n z a ricavare poi frutti proporzionati. Anzi questo periodo è in qualche modo a scapito della Quaresima: infatti la anticipazione di certi elementi penitenziali propri della Quaresima toglie a questa la "nota di novità" e quindi parte della sua incidenza pastorale. Giova infine ricordare che i testi biblici ed eucologici di questo periodo non verranno omessi, ma collocati altrove nel Messale romano.

⁹ Placet: 12, Non placet: 3, Placet iuxta modum: 1: tempus maneat ut gradu ad Quadragesimum, Nullum (album): 1; Schemata n. 93, 2.

¹⁰ Kongregacja Obrzędów, Sectio Historia n. 71, *Memoria sulla riforma liturgica*, Tipografia Poliglotta Vaticana 1948, s.52.

¹¹ Schemata, n. 7. s. 7-8; „A dominicae Ila ad ultimam ante Dominicam Iam Quadragesimae, resumantur missae hodiernae pro dominicis post Epiphaniam; ultimae tres erunt semper tempus praeparatorium ad Quadragesimam sed sine poenitentiali caractere, cum formulariis hodiernis (praeter lectiones, quae a Coetu competenti revidendae sunt; et tectum cuius loco versus alleluaticus ponatur).

¹² A .Bugnini. *La riforma liturgica (1948-1975)*, Roma 1983, s. 315; K. Bukowski, *Nowy kalendarz liturgiczny*, RBL 22(1969) s. 344.

¹³ Jan XXIII, Motu proprio, *Rubricarum instructum* (25.07.1960), 75.

wa *pierwsza niedziela Męki Pańskiej* otrzymała numerację ciągłą, stając się *piątą niedzielą Wielkiego Postu*¹⁴.

Dyskutowano także problem Środy Popielcowej w strukturze Wielkiego Postu. Pojawiły się sugestie, aby ją wyłączyć z tego okresu. Rozważano skrupulatnie wszystkie argumenty. Zespół uznał za stosowne pozostawić Środę Popielcową, ponieważ ma ona długą historię, i to nie tylko wśród chrześcijan. W konsekwencji ustalono, że jako *caput Quadragesimae* powinna ona posiadać wszystkie elementy właściwe temu okresowi¹⁵. W związku z tym postanowiono, że dni pomiędzy Środą Popielcową a I niedzielą Wielkiego Postu należy traktować jako dni postne, a nie jak dotychczas *per annum*.

Złożoną kwestią okazał się termin nałożenia popiołu na progu czterdziestodniowego Postu. Proponowano, by posypanie głów popiołem – za zgodą konferencji episkopatów – stosować w dniach od Środy Popielcowej do poniedziałku po I niedzielę Wielkiego Postu. Powoływano się przy tym na praktykę w liturgii ambrożyjskiej¹⁶. Były także propozycje, aby stosować go w samą Środę Popielcową, jak dotychczas, lub innego dnia lub kilka dni wcześniej, może od poniedziałku, aby dni po Środzie Popielcowej były czasem przygotowania do I niedzielę Wielkiego Postu¹⁷. Opinie Ojców były różne.

Przywoływano argumenty przeciwne tym propozycjom. Tłumaczono, że obrzęd nałożenia popiołu ma znaczenie pokutne. Pozostaje więc w wyraźnej sprzeczności z paschalnym charakterem niedzieli. Natomiast przedłużanie stosowania tego obrzędu do poniedziałku byłoby nie tylko zaprzeczeniem wielowiekowej tradycji Kościoła, ale również w jakimś stopniu przedłużeniem ducha karnawału¹⁸. Ponadto mogłoby to oznaczać, że Kościół przywiązuje do tego obrzędu bardzo wielką wagę tak, jakby on stanowił istotę Wielkiego Postu. Posypanie głów popiołem ma być stosowane w sam dzień środy popielcowej.

Zespół 1 proponował, aby dotychczasowa *pierwsza niedziela Męki Pańskiej* nazywała się *piątą niedzielą Wielkiego Postu*, podobnie jak

¹⁴ Schemata n. 260, s. 4. „Finalmente per salvaguardare meglio l'unità interna della Quaresima viene soppresso il T e m p u s P a s s i o n i s, nel senso che esso come è evidente è già incluso nei quaranta giorni del T e m p u s Q u a d r a g e s i m a e. Di conseguenza l'odierna Domenica prima di Passione dovrà riprendere la numerazione progressiva diventando così la quinta Domenica di Quaresima”.

¹⁵ W. Boguniowski, *Misterium Paschale w roku liturgicznym*, Kraków 1997, s. 88.

¹⁶ A. Bergamini, dz. cyt., s. 194.

¹⁷ Schemata n. 93.

¹⁸ Placet: 11, Placet, servata feria IV cineram: 3, Non placet: 3, Nullum (album): 1; Schemata n. 93, 3.

w rycie ambrożyjańskim, lub lepiej *niedzielą Łazarza* i otrzymała własny formularz mszalny o tematyce wielkopostnej. Takie rozwiązanie ukazywałoby lepiej charakter dynamiki życia chrześcijańskiego w oczekiwaniu na paschę Chrystusa¹⁹. Ponadto sugerowano, aby zasłanianie krzyży miało miejsce dopiero w Wielki Piątek. Tłumaczono, że dotychczasowa praktyka, wcześniejszego zasłaniania na okres dwóch tygodni, w obecnych czasach nie ma już większego sensu duszpasterskiego²⁰. Jednak ostatecznie potwierdzono tę praktykę.

Wysunięto projekt, aby druga niedziela Męki Pańskiej otrzymała nazwę *niedziela palmowa Męki Pańskiej*. Jej liturgia winna rozpoczynać uroczystą celebrację ostatniego tygodnia ziemskiego życia Jezusa w Jerozolimie. Proponowano, by zachować dotychczasowy formularz mszalny o charakterze pasyjnym, ale przygotować nową kolektę i włączyć czytanie ze Starego Testamentu (Za 9,9-10).

W ocenie Zespołu 17 niedziele Wielkiego Postu i Adwentu powinny otrzymać najwyższą rangę liturgiczną, czyli I klasy. Postulowano, aby dla zachowania integralności Wielkiego Postu, zgodnie także z postulatami *Memoria*²¹, nie wyznaczać w tym okresie żadnych obchodów ku czci świętych. Wyjątek miałyby stanowić święto świętego Józefa, Oblubieńca NMP, 19 marca, zwłaszcza w tych krajach, w których tego domaga się dobro duchowe i pobożność wiernych. Także święto Zwiastowania N.M.P., 25 marca, mogłyby być celebrowane ze względu na ścisły jego związek z tajemnicą życia Słowa Wcielonego, wspomnianą w tym czasie liturgicznym²².

Teologiczny charakter poszczególnych niedziel Wielkiego Postu został określony przez misterium wspomniane w Ewangelii, i tak: niedziela kuszenia Pana Jezusa (I), niedziela Przemienienia Pańskiego (II), o Samarytance (III), z dotychczasową Ewangelią z piątku 3 tygodnia, o niewidomym od urodzenia (IV), z dotychczasową Ewangelią ze środy 4 tygodnia, oraz o Łazarzu (V) z dotychczasową Ewangelią z piątku 4 tygodnia²³.

¹⁹ Schematta 7, s. 11; Ut melius appareat exercitatio progressiva in expectatione Pasche, deinceps „Dominica passionis” hodierna nuncupetur Dominica Va Quadragesimae (cum textibus „ordinarii Quadragesimae”) seu de Lazaro”.

²⁰ Schemata 107.

²¹ Autorzy zastanawiali się czy Zwiastowania nie przenieść na 18 grudnia, jak to jest w liturgii starohiszpańskiej i mediolańskiej, *Memoria sulla riforma liturgica*, dz. cyt., s. 56.

²² Schemata n. 7, s. 10; „Festa sanctorum ne celebrentur in Quadragesima; sed in alio tempore reponantur si oportet. in die 19 martii, solemnitas exterior festi sancti Joseph retineatur si popularis pietas id postulat. Attamen in die 25a martii, festum Annuntiationis B.M.V. celebretur, respectu connexionis huius festi cum mysteriis vitae Christi in proprio de tempore commemoratis; hac die, nulla fiat commemoratio Quadragesimae”.

²³ Schemat n. 7, s. 11; Dominicae Quadragesimae a mysterio commemorato in Evangelio designentur: Dominica in tentatione Domini (Ia), Dominica in Transfiguratione Do-

2. Charakter chrzcielny i pokutny

W ogólnych założeniach dotyczących reformy tego okresu Sobór zalecił, żeby zarówno w liturgii, jak i w katechezie przedstawiać w pełniejszym świetle podwójny charakter Wielkiego Postu. Przez przypominanie chrztu lub też przygotowanie do niego oraz przez pokutę ma on przysposobić wiernych, gorliwiej oddających się słuchaniu Bożego słowa i modlitwie, do obchodzenia paschalnego misterium. Dlatego: a) szerzej należy uwzględniać elementy chrzcielne właściwe liturgii Wielkiego Postu; stosowne będzie przywrócenie niektórych elementów dawnej tradycji; b) to samo trzeba powiedzieć o elementach pokutnych²⁴.

Środkami podstawowymi i skutecznymi do osiągnięcia celu Wielkiego Postu są chrzest i pokuta. Ochrzczeni mają ożywić świadomość baptyzmalną. Katechumeni zaś mają zintensyfikować swoje przygotowanie do przyjęcia sakramentu powtórnych narodzin.

Konstytucja postulowała, aby charakter chrzcielny i pokutny Wielkiego Postu został bardziej podkreślony w samej liturgii, ale także w katechezie liturgicznej. Jest to uzasadnione, ponieważ w przeszłości wiele elementów oddających chrzcielny i pokutny charakter Wielkiego Postu zostało zapomnianych bądź zamazanych. Wspomnienie chrztu podczas Wielkiego Postu ma więc uzasadnienie historyczne. W starożytności Kościoła ten okres był czasem bezpośredniego przygotowania katechumenów do przyjęcia sakramentów inicjacji chrześcijańskiej.

2.1. Paschalny charakter chrztu

Ochrzczeni mają przypomnieć o swoim chrzcie. Katechumeni zaś mają ożywić swoje przygotowanie się do jego przyjęcia²⁵. Chrzest jest sakramentem, który zanurza człowieka w misterium paschalnym Chrystusa. Jego celebrowanie w Wigilię Paschalną przygotowuje okres wielkopostny. List o przygotowaniu i obchodzeniu świąt paschalnych poucza, że *katechumeni przez «wybranie» i przez skrutynia oraz katechezę, są doprowadzani do sakramentów chrześcijańskiego wtajemniczenia; wierni zaś gorliwiej słuchając słowa Bożego i trwając na modlitwie, przez pokutę przygotowują się do odnowienia przysiężeń chrzcielnych*²⁶.

mini (IIa), de Samaritana (IIIa Dominica, cum Evangelio pristino, punc in Fer. VIa Hebd. III) de Coco nato (IVa Dominica, cum Evangelio pristino nunc in Fer. IV Hebr. IV), de Lazaro (Va Dominica, cum Evangelio pristino, nunc in Fer. VI Hebd. IV).

²⁴ KL 109.

²⁵ ONRLK 27.

²⁶ Kongregacja Kultu Bożego; *List ogólny o przygotowaniu i obchodzeniu świąt paschalnych z dnia 16 stycznia 1988 r.* Not 24 (1988) nr 6.

Charakter chrzcielny Wielkiego Postu winien być bardziej podkreślany w liturgii i katechezie liturgicznej²⁷. W przeszłości bowiem wiele elementów oddających baptyzmalny charakter paschalnego przygotowania zostało zapomnianych bądź stały się nieczytelne.

Soborowy dokument podkreśla, że chrzest jest właściwym misterium Wielkiego Postu. Stanowią jego *proprium*, istotną treść. A to znaczy, że ten okres liturgiczny, przygotowując katechumenów do chrztu, a wiernych do odnowienia przyrzeczeń chrzcielnych w noc paschalną, jest również czasem, w którym cały Kościół i poszczególni jego członkowie są wezwani do podjęcia na nowo, ale z większą jeszcze gorliwością wymagań wynikających z sakramentu powtórnych narodzin. Ma się dokonywać ich autentyczne nawrócenie. Warunkiem koniecznym do tego jest pogłębienie świadomości chrzcielnej²⁸. Kościół jest wspólnotą chrzcielną. Jest nią nie tylko dlatego, że tworzą go ochrzczeni, ale przede wszystkim dlatego, że mocą tego sakramentu dokonuje się pogłębianie egzystencjalnej wspólnoty z Chrystusem, paschalnym Panem. Nawrócenie, czyli zyskiwanie logiki Ewangelii, ma swą zasadę w chrzcie²⁹.

Realizacja odnowy Wielkiego Postu, wg Vaticanum II, ma się dokonywać przez przywrócenie charakteru chrzcielnego lub wprowadzenie i wykorzystanie elementów chrzcielnych właściwych liturgii wielkopostnej. W ramach posoborowej komisji do wykonywania założeń Konstytucji o liturgii pojawił się bardzo ważny postulat, mianowicie przywrócenia katechumenatu dorosłych, także wyeksponowania elementów chrzcielnych w tekstach mszału i liturgicznej modlitwy Kościoła, liturgii godzin. Postulowano wykorzystanie tradycji chrzcielnej ze starożytności chrześcijańskiej, zwłaszcza przywrócenie charakteru chrzcielnego niedzielom: trzeciej, czwartej i piątej Wielkiego Postu. Te niedziele winny zachować perykopy ewangelijne o Samarytance, (J 4,5-42), niewidomym od urodzenia (J 9,1-38) i Łazarzu (J 11,1-45) z odpowiednimi do tego czytaniem, ponieważ te teksty biblijne stanowią fundament katechezy chrzcielnej z racji na treści w nich zawartych³⁰.

Zespoły 17 i 22 – *De sacramentis et quidem de baptismo* – postulowały przywrócić liturgię skrutyniów w niedzielę III, IV i V Wielkiego Po-

²⁷ Polskie tłumaczenie tekstu łacińskiego nie jest dokładne i mówi o katechezie, nie zaś jak jest w oryginale „katechezie liturgicznej”. Nie uwzględnia tego również nowe tłumaczenie z 2002 r.

²⁸ Zob. Cz. Krakowiak, *Wychowanie do świadomości chrzcielnej*, „Liturgia Sacra” 13 (2007/2), s. 341-368; szczególnie s. 363-365.

²⁹ A. Bergamini, dz. cyt., s. 202.

³⁰ A. Cuva, *L'Anno liturgico*, w: *La Costituzione sulla sacra Liturgia, genesi storico-dottrinale*, Torino 1967, s. 743.

stu. Zespół 22 został zobligowany do opracowania obrzędów chrztu dorosłych podczas Wigilii Paschalnej³¹. Natomiast Zespoły 17 i 18 bis zajęły się opracowaniem formularzy mszalnych³². Wypracowano włączenie „na stałe” obrzędów chrztu dzieci w liturgię Wigilii Paschalnej i umieszczenie ich w nowym Mszały rzymskiej³³. Tak liturgia chrzcielna stała się elementem istotnym odnowionych obrzędów Wigilii Paschalnej. Cały duchowy wysiłek podejmowany przez chrześcijanina w okresie Wielkiego Postu, zarówno od strony moralnej, jak i egzystencjalnej, jak też przeżyciowej, prowadzi do tej szczególnej chwili, jaką jest obrzęd odnowienia przyrzeczeń chrzcielnych w Wigilię Paschalną. W nich osiąga swój szczyt. Jest to bardzo konkretny, praktyczny i niezwykle nośny teologicznie punkt celebracyjny Nocy Paschalnej. Charakter chrzcielny, zgodnie z tradycją rzymską, jest obecny w Wielkim Poście zwłaszcza od końca trzeciego tygodnia³⁴.

2.2. Pokuta jako wyraz życia mocą sakramentu chrztu

Pokuta, w sensie chrześcijańskim, opiera się na rzeczywistości chrztu. Z woli Chrystusa jest sakramentem dla ochrzczonych, którzy popadają w grzech. Jest *drugim pracowitym chrztem*, sakramentu pojednania. Pokuta ma doprowadzić do ponownego przeżycia własnego chrztu, własnej inicjacji. Ma także dopomóc w nawróceniu i powrocie do pierwotnej gorliwości. Istnieje szczególny teologiczny i egzystencjalny związek pomiędzy chrztem a pokutą. W obydwu przypadkach woda oczyszcza i gładzi grzechy, zarówno woda chrztu, jak i łzy pokuty.

Sobór domagał się, aby odnowa liturgiczna Wielkiego Postu bardziej wyakcentowała jego charakter pokutny, zwłaszcza w liturgii, ale także w katechezie liturgicznej. Proponował, by bardziej wykorzystać elementy pokutne właściwe liturgii tego okresu i przywrócić, jeśli będzie to stosowne, elementy pokutne z przeszłości. Takim elementem o wielkiej ekspresji pokutnej jest obrzęd posypania głów popiołem w Środę Popielcową. Postulowano przywrócenie obrzędu nałożenia rąk kapłana na wiernych. Ten gest należy do starożytnych elementów pokutnych. Był to ryt właściwy obrzędowi pojednania pokutników. Obecnie ma wzbudzić u ochrzczonych ducha pokuty i postawę pokory³⁵.

³¹ *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych, dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1988, s.158-166.

³² Schemata 7, s. 11.

³³ *Mszały rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 1986, s. 172 – 179.

³⁴ Schemata n. 260, s. 5; „b) Il carattere battesimale invece acquista particolare risalto fin dalla terza settimana conformemente alla tradizione di Roma”.

³⁵ *Mszały rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. 745.

W katechezie pokutnej, tak domagała się Konstytucja soborowa, Kościół ma wyjaśniać wiernym właściwą naturę i charakter pokuty chrześcijańskiej. To jest możliwe, gdy oni będą mieli właściwe rozumienie grzechu i jego ocenę moralną. Pokuta chrześcijańska jest ukierunkowana na zadośćuczynienie za grzech, który jest wyrazem nieposłuszeństwa wobec Boga i obrazą Stwórcy. Jest prawdziwym złem, którego Bóg nienawidzi. Katecheza pokutna winna traktować również o konsekwencjach społecznych grzechu. Prawda ta jest szczególnie aktualna dziś. Grzech poszczególnego człowieka, czy określonych grup ludzi, dotyka boleśnie swymi konsekwencjami całe społeczeństwo. Szkodzi w sposób szczególny całemu mistycznemu Ciału Chrystusa, Kościołowi. Skutki społeczne grzechu i zło społeczne mają wymiar osobowy i konkretny.

Konstytucja postulowała, aby w katechezie pokutnej zwrócić większą uwagę na rolę Kościoła w prowadzeniu dzieł pokuty. Grzech poszczególnego chrześcijanina dotyka i rani w istocie cały Kościół. Cały Lud Boży czuje potrzebę czynienia pokuty i to nie tylko indywidualnej, lecz także wspólnotowej. Praktyka ta ma swą wymowę i znaczenie w ciągu wszystkich okresów liturgicznych, jednak w sposób szczególny w okresie Wielkiego Postu. Zwracał na to uwagę Paweł VI. W 1966 roku pisał: *Jest rzeczą bardzo pożądaną, aby biskupi i inni duszpasterze usilnie propagowali, zwłaszcza w okresie Wielkiego Postu, oprócz częstego korzystania z sakramentu pokuty, nadzwyczajne dzieła pokuty w celu wynagrodzenia lub prześlągania*³⁶.

Wiele elementów pokutnych, za pomocą których Kościół czyni z siebie wspólnotę pokutujących tak w liturgii jak i poza liturgią, stanowi działanie pokutne Kościoła szczególnie miłe Bogu. Jest uzasadnione, by bardziej wykorzystywać elementy pokutne zawarte w liturgii. Przez nie, zwłaszcza przez mszalny akt pokutny, a jeszcze bardziej przez sakrament pokuty, wierni ożywiają i pogłębiają swoje życie duchowe. Duch pokutny wiernych jest też rozbudzany przez specjalne celebracje pokutne wspólnotowe, które towarzyszą sprawowaniu sakramentu pokuty. Chodzi o pojednanie wielu penitentów z indywidualnym rozgrzeszeniem. Ono dokonuje się w klimacie słowa Bożego, które jest proklamowane i rachunku sumienia, który w świetle tego słowa, łamie utarte, czasem bezduszne schematy wyznawania grzechów. Takie celebracje, dobrze przygotowane, mogą być bardzo pomocne dla wiernych.

W ramach odnowy i pogłębienia pokutnego charakteru Wielkiego Po-

³⁶ Paweł VI, Konstytucja Apostolska *Paenitemini* wprowadzająca pewne zmiany w kościelnej praktyce pokutnej (16.02.1966), AAS 58 (1966), s. 177-198, IX, zob. *Posoborowe prawodawstwokościelne*, z. 2, red. E. Sztafrowski, Warszawa 1969, s. 67-104.

stu wykorzystano teksty biblijne i eucharystyczne, stanowiące niegdyś elementy katechezy chrzcielnej. One z biegiem czasu zanikły, lub zostały przesunięte z niedziel na dni powszednie. Przywrócono lekcje, zwłaszcza z nauczania proroków o pokucie, oraz zachowano Ewangelie w niedziele III, IV i V roku A, towarzyszące skrutyniom katechumenów. W mszale umieszczono modlitwy za katechumenów. Modlitwy pokutne dostosowano do współczesnej teologii pokuty, zawartej w *Paenitemini*³⁷. Charakter pokutny jest wyeksponowany w pierwszych dwóch tygodniach Wielkiego Postu³⁸.

Summary

Editorial works on the reform of the Season of Lent

The author presents the details of the editorial issues concerning the reform of the Season of Lent, which is the time of preparation for Easter. Herein are presented the essential changes that concern the structure, terminology, and the character of this time. The editorial works on the Season of Lent are focused on two particular issues: the exact composition of both the structure and the length as well as the description of its baptismal and penal character.

³⁷ W. Danielski, *Reforma roku liturgicznego i nowy kalendarz*, CT 40 (1970) 1, s. 110.

³⁸ Schemata, nr 260, s. 4: „a) Il carattere penitenziale viene messo in luce soprattutto nelle prima settimane, mediante apposita lettura e testi eucologici opportunamente riservati”.